

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς
ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1955

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ, ΑΝΚΑΘΙΣΤΗΣ ΚΟΜΙΤΕΣ

Ε. Γ. Δ. της Κ. τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Τὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια ἡ ἱστορία βάδισε μὲ ἕνα βῆμα παράποτε γοργό. Ἐνῶ ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος ἔχανε τὰ πρωτοτόκια, ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία καὶ οἱ Ἑνωμένες Πολιτείες καταλάμβαναν τὶς κυρίαρχες θέσεις καὶ δὲν εἶναι ἴσως μακριὰ ἡ μέρα ποὺ καὶ ὁ σινικὸς κόσμος θὰ μπῆ παντοδύναμος στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας. Οἱ περισσότερες ψυχὲς δὲν προφταίνουν νὰ βαδίσουν ὅσο γρήγορα καὶ ὁ χρόνος. Ἀποροῦν καὶ ψηλαφοῦν σὰν ζαλισμένες ἢ ἀρχίζουν καὶ τρέχουν πρὸς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνση, ἀκριτα καὶ ἀνέλεγκτα.

Καὶ ὅμως ποτὲ περισσότερο ἀπὸ τώρα δὲ χρειάστηκε μιὰ αὐστηρὴ κριτικὴ καὶ μιὰ νέα ἀξιολόγηση. Ἀλλιῶς δὲν εἶναι κανεὶς σὲ θέση, νὰ τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴν κοινωνία ποὺ ζῆ, μέσα στὶς νέες συνθέσεις ποὺ κατασκευάζει ἡ ἱστορία. Γιατί διαλύεται ἡ δύναμη ποὺ ἐνσωμάτωνε ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος; Γιατί αὐτὸ τὸ ἐνιαῖο κάτι ποὺ κάποτε λέγονταν Εὐρώπη ἔπαψε νὰ ἡγῆται; Ἀλλὰ περισσότερο ἀναγκαῖα ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν αἰτίων ἑνὸς θανάτου εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν νέων κόσμων ποὺ ἀνατέλλουν, ἀν θέλομε νὰ μὴν προχωροῦμε στὰ τυφλά, λαοὶ καὶ ἄτομα. Ποιὰ στερεότητα ἔχει ἡ σύστασή τους; Ἐξω ἀπὸ τὴ νεότητά καὶ τὴν ὕλική τους ἀκμὴ κομίζουν καὶ νέες ἀξίες στὸ στίβο; Καὶ ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ ἀξίες ποὺ θὰ γίνουν ἀναγκαστικὰ οἱ ἀρχουσες ἰδέες στοὺς ἐπερχόμενους καιροὺς;

Οἱ συνειδητοὶ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ ἀγνοήσουν τὰ τέτοια ἐρωτήματα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναζητήσουν κάποια ἀπάντηση.

Σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα αὐτά, ἴσως ἐκεῖνο ποὺ μοιραῖα ἐνδιαφέρει περισσότερο τὸν Ἕλληνα, θὰ ἤθελα νὰ ἐπιχειρήσω νὰ δώσω μιὰν κάποια ἀπάντηση· εἶναι τὸ ἐρώτημα γιὰ τὶς Ἑνωμένες Πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ θέμα εἶναι ἀπέραντο καὶ οἱ δυνάμεις καθὼς καὶ οἱ προθέσεις μου πεπερασμένες. Ἄν τολμῶ ὅμως νὰ προσθέσω τὴ γνώμη μου σὲ τόσες ἄλλες πολὺ ἐγκυρότερες, τὸ κάνω μόνο γιὰτὶ σὲ ἕνα τόσο ἐπίκαιρο καὶ κρίσιμο ζήτημα κάθε καινούργια ἀποψη ἔχει τὴν ἀξία της. Καὶ ἴσως κάτι καινούργιο νὰ βρισκεται στὶς λίγες σελίδες αὐτοῦ τοῦ δοκιμίου.

Α΄. ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΡΙΖΕΣ

Ι. Η ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΚΑΛΒΙΝΟΣ

Λένε πολλοί: Τὸ μυστικὸ τῆς δυνάμεως τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ὁ πλοῦτος τους· καὶ ὁ πλοῦτος τους ἀφείλεται στὸ ὅτι τὸ ἔδαφός των τοὺς παρέχει τὶς περισσότερες πρῶτες ὕλες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὶς βιομηχανίες των καὶ ὅλα τὰ γεωργικὰ προϊόντα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν εὐζωία τοῦ λαοῦ των. Αὐτὴ ἡ κρίση εἶναι μονόπλευρη. Ἄν συνέβαινε οἱ ἀποικοὶ ποὺ ἀράξανε στὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀμερικῆς νὰ ἀράξανε στὰ νότια καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ποὺ ἀράξανε στὰ νότια νὰ εἶχαν ἀράξει στὰ παράλια τῆς βόρειας Ἀμερικῆς, ὕλες οἱ πρῶτες ὕλες ποὺ διαθέτει ἡ βόρεια Ἀμερικὴ δὲν θὰ ἦταν ἰκα-

νές νὰ δημιουργήσουν τὴ δύναμη ποὺ ἀντιπροσωπεύουν σήμερα οἱ Ἠνωμένες Πολιτείες. Καὶ ἀντίθετα στὴ Νότιο Ἀμερικὴ θὰ εἶχε ἴσως ἀνθίσει μιὰ δύναμη πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ὅλες οἱ δημοκρατίες καὶ οἱ δικτατορίες τῆς Νότιας καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς μαζί, ἀν ἀποικοῦσαν στὰ παράλια τους ἀνθρωποὶ σὰν τοὺς Προσκυνητὲς Πατέρες. Κοντὰ λοιπὸν στὸν πλοῦτο τῆς γῆς κάποιος ἄλλος πλοῦτος ὑπάρχει στὴ σύσταση τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Ἡ ἐπιτήδεια καὶ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ ὕλικου πλούτου εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς αἰτίας ποὺ φωλιάζει μέσα στὴν ψυχικὴ καὶ βιολογικὴ σύσταση τοῦ ἀμερικανοῦ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Σωστὸ εἶναι νὰ μὴν καταπιανόμαστε μὲ τὴν ἔρευνα τῶν ἀποτελεσμάτων χωρὶς νὰ ἔχουμε συλλάβει τίς αἰτίες, γιατί ἄλλιως ἡ γνώση μας στέκεται στὴν ἐπιφάνεια καὶ δὲν προχωρεῖ στὸ ἀπαιτούμενο βάθος. Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ μυστικὸ τῆς δύναμης τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν πρέπει νὰ προσέξουμε πρῶτα τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀμερικανοῦ, ἐκείνου τοῦ ἀμερικανοῦ ποὺ ἔβαλε τὴ σφραγίδα του στὴ ζωὴ τοῦ τόπου του. Τότε θὰ καταλάβουμε καλλίτερα γιατί ὠργάνωσε ἔτσι τὸ κράτος του καὶ τὴν κοινωνία του, γιατί εὐδοκίμησε σὲ ὠρισμένα ἔργα, γιατί δὲν πρόκοψε σὲ ἄλλα, γιατί σὲ τόσα μοιάζει καὶ σὲ τόσα διαφέρει ἀπὸ τὸν εὐρωπαῖο τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα στοιχεῖα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀμερικανοῦ θὰ πρέπει νὰ προσπαθήσουμε σιγὰ-σιγὰ νὰ ξαναχτίσουμε τὴ ζωὴ του, τὴ σύντομην ἱστορία του. Αὐτὸς βέβαια εἶναι ἓνας τρόπος ἀντικρύσματος τοῦ θέματος πολὺ λιγώτερο ἐπαγωγὸς ἀπὸ τὴν ἀφήγηση ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, ἀλλὰ νομίζω πὼς εἶναι διδακτικότερος στὴ συστηματικότητά του καὶ βοηθεῖ περισσότερο ἔσους θέλουν νὰ μποῦν βαθύτερα στὸ νόημα τῆς μεγάλης ἀμερικανικῆς δημοκρατίας.

Ἡ κύρια αἰτία τῆς κατάκτησης τῆς Νότιας καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς ἦταν τὸ χρυσάφι· ἡ κύρια αἰτία τῆς κατάκτησης τῆς βόρειας Ἀμερικῆς, ποὺ τότε μπορούσε νὰ εἶναι γνωστὴ μόνο ἀπὸ τίς ἀφιλόξενες ἀνατολικὲς ἀκτὲς τῆς, ἦταν ὁ θρησκευτικὸς διωγμός. Στὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν βρίσκεται τὸ θρησκευτικὸ θέμα. Καὶ δὲν εἶναι περίεργο ποὺ αὐτὸ ποὺ κατὰ τὸ χρόνο εἶναι τὸ πρῶτο, συμβαίνει νὰ εἶναι καὶ κατὰ τὴν σημασία πρῶτο γιὰ τὴ ζωὴ τῆς χώρας αὐτῆς. Δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ φανῆ παράξενο, ἀν, στὴν προσπάθειά μας νὰ χτίσουμε τὴν ἀμερικανικὴ ψυχὴ κατὰ κάποια λογικὴ τάξη, ἀρχίζομε ἀπὸ τὴ θρησκεία.

Ὅποιος δὲν καταλάβῃ ποιά σημαντικὴ θέση κατέχει ἡ θρησκεία στὴν ἀμερικανικὴ ζωὴ, δὲν ἔχει προχωρήσει πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια. Ὅποιος δὲν καταλάβῃ τί εἶδους εἶναι ἡ θρησκεία ποὺ προσδιορίζει τὴν ἀμερικανικὴ ζωὴ κινδυνεύει νὰ τὴν παρανοήσῃ σὲ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς. Γι' αὐτὸ εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἐπιμονὴ στὴν ἔρευνα τοῦ θρησκευτικοῦ θέματος, ἀν καὶ μᾶς ὀδηγῆ φαινομενικὰ πολὺ μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βιαζόμαστε νὰ μάθωμε γιὰ τὴν Ἀμερικὴ.

Δόκιμοι ἔρευνητὲς ὑποστηρίζουν πὼς ἀν στὴν Ἀμερικὴ ἀντὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ καλδινισμὸς ὡς πνεῦμα, ἐπικρατοῦσε ὁ λουθηρανισμὸς θὰ εἴτανε ἄλλη ἡ ψυχικὴ τῆς σύσταση. Σὲ αὐτὴν τὴ σκέψη κρύβεται πολλὴ ἀλήθεια. Γιὰ νὰ τὴν καταλάβωμε ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ γυρίσωμε πίσω στὴν ἐποχὴ ὅπου τὸ «Μαίηφλαουερ» ἀράζει μπρὸς σὲ μιὰν ἔρημη καὶ ἀγνωστὴν ἀκτὴ τῆς Νέας Ἀγγλίας, φέρνοντας ἐκεῖ, ταλαιπωρημένους ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς διωγμούς, τοὺς «Πατέρες Προσκυνητὲς». Εἴμαστε στὸ 1620.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ μέσα στὸν ἐπὶ χίλια χρόνια κλειστὸ καὶ πειθαρχημένο κόσμον τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ παρουσιάζονται ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη φυγόκεντρες διασπαστικὲς ροπές. Ἀπὸ αὐτὲς ὅμως δυὸ κυρίως ἀυξήσανε περισσότερο, ριζώσανε καὶ διατηρήσανε τὴ μεγάλη τους ἐπιρροὴ ὡς τὰ σήμερα· ἐκείνη ποὺ ξαπολύθηκε ἀπὸ τὸ Λούθηρον μέσα στὸ γερμανικὸ κυρίως κόσμον καὶ ἐκείνη ποὺ ξαπολύθηκε ἀπὸ τὸν Καλδῖνο στὸ δυτικότερο μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης καὶ στὴ Μεγάλῃ Βρετανία. Οἱ δυὸ αὐτὲς ροπὲς ἔχουν τοῦτα τὰ κοινὰ σημεῖα: Ἀρνοῦνται τὴν ἀνάγκη τῆς ὀργανικῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν καταλύουν. Ἐγκαθιδρύουν τοπικῆς ἔκτασης ἐκκλησιαστικοὺς ὀργα-

νισμούς, κατά μίμηση του τρόπου, όπως ισχυρίζονται, που διοικήθηκαν οι πρώτες χριστιανικές εκκλησίες. 'Η εκκλησία παύει να είναι ο αναγκαίος κρίκος για την επικοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό· μόνο ή απόλυτα προσωπική επικοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό μπορεί να υπάρξει. Αυτά είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά κάθε διαμαρτυρούμενου σε οποιαδήποτε αίρεση και αν ανήκει. 'Από εκεί και πέρα αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις, οι διαιρέσεις και υποδιαιρέσεις των αίρέσεων που στις 'Ηνωμένες Πολιτείες φτάνουν στο μη περαιτέρω. 'Απάνω από 250 διαφορετικές αίρεσεις διαμαρτυρομένων υπάρχουν σήμερα στην 'Αμερική.

Μέσα σε όλο όμως αυτό το χάος μένει πάντα βασική ή διαφορά του λουθηρανισμού και του καλβινισμού. Δεν υπάρχει εδώ λόγος να προσδιορίσουμε τις δογματικές διαφορές των δύο αυτών αίρέσεων· αρκεί να πούμε ότι ο Καλβίνος απομακρύνεται με περισσότερη τόλμη από το δόγμα της Καθολικής 'Εκκλησίας. Είναι ανάγκη όμως να τονίσουμε τις διαφορές τους εκεί που αντιμετωπίζουν την εγχόσμια, την κοινωνική ιδιαιτέρως ζωή. 'Ο Λούθηρος άφησε τα του Καίσαρος τῷ Καίσαρι, δέχτηκε την υποταγή στις εγχόσμιες πολιτικές εξουσίες και έστρεψε τον άνθρωπο προς τον έσωτερικό του κόσμο και προς ένα όσο το δυνατό θεωρητικότερο βίο. 'Ολος ο γερμανικός πολιτισμός φέρει την σφραγίδα αυτής της κατεύθυνσης, που του επέβαλε ο μεγάλος μεταρρυθμιστής του Βίττενμπεργκ. 'Ο Καλβίνος αντιθέτως αρνήθηκε να αφήσει στους Καίσαρες την ήγεσία της εγχόσμιας ζωής, που και αυτήν ήθελε να την προσαρμόση στα διδάγματα της ευαγγελικής διδασκαλίας. 'Ετσι αντίθετα με το Λούθηρο έστρεψε τους πιστούς του προς την πράξη, προς τη δράση. Κάθε άληθινός χριστιανός είναι ένας ίεραπόστολος που κατευθύνει τη ζωή του και τη ζωή της κοινωνίας όπου ζή σύμφωνα με τα διδάγματα του Ευαγγελίου. Στη Γενεύη, σύμφωνα με τη διδασκαλία του, εγκαθιδρύει ο Καλβίνος ένα είδος θεοκρατικής πολιτείας. Το έντονα πρακτικό του πνεύμα διοχετεύτηκε σε όλες τις καλβινιστικές αίρεσεις, στις οποίες ανήκανε οι περισσότεροι άποικοι της Βόρειας 'Αμερικής τον 16ο και τον 17ο αιώνα, καθώς και η μεγάλη πλειοψηφία του σημερινού πληθυσμού της. Γι' αυτό έβαλε βαθειά τη σφραγίδα της στην αμερικανική ζωή ή καλβινιστική ψυχολογία.

'Από τα 160 εκατομμύρια αμερικανούς περισσότερα από τα $\frac{2}{3}$ είναι διαμαρτυρόμενοι και σχεδόν τα $\frac{9}{10}$ από αυτούς είναι καλβινιστές. Γι' αυτό κυριάρχησε από την αρχή ή καλβινιστική ψυχολογία και ή κυριαρχία αυτή συνεχίζεται ακόμα σήμερα.

Λουθηρανοί υπήρξαν όλοι οι γερμανοί και μερικοί σκανδιναβοί άποικοι. Οι περισσότεροι όμως από αυτούς ήλθαν στην 'Αμερική κατά τον 19ον αιώνα, όταν είχε πιά άποκρυσταλλωθή ή ψυχική σύσταση και ή κοινωνική σύνθεση του αμερικανικού κόσμου και γι' αυτό και ή επίδρασή τους δε στάθηκε σημαντική. 'Αλλωστε και ο αριθμός τους δε φαίνεται να περνά τα έννια εκατομμύρια.

'Ακόμη πιο άργοπορεμένος ήταν ο έρχομος των καθολικών. Σήμερα χάρις στην πειθαρχία τους και στη συγκέντρωσή τους στις μεγάλες πόλεις ασκούν μιá σημαντική επίρροή, πολιτική και κοινωνική, μα που δεν την αισθάνομαι να εισδύη ακόμα στα ψυχικά βάθη του αμερικανού. 'Η καθολική 'Εκκλησία αριθμεί γύρω στα 31 εκατομμύρια πιστούς. 'Απέναντι σε αυτόν τον αριθμό οι διαμαρτυρόμενοι φαίνονται να αριθμούν μόνο 54 εκατομμύρια. Αυτοί όμως είναι μόνο τα έγγεγραμμένα, τα ενεργά μέλη των διαμαρτυρομένων εκκλησιών, ενώ στα 31 εκατομμύρια των καθολικών περιλαμβάνονται όλοι όσοι βαπτίστηκαν ως καθολικοί.

'Ο μεγάλος αυτός όγκος των διαμαρτυρομένων και ειδικώτερα των καλβινιστών έχει ένα σημείο μεγάλης αδυναμίας: το θρυμματισμό του σε πολυάριθμες αίρεσεις και σε πολλές χωριστές εκκλησίες. 'Η ρίζα του κακού βρίσκεται στο βασικό δόγμα των διαμαρτυρομένων, κατά το οποίο κάθε χριστιανός, φωτισμένος από τη θεία χάρη, διαμορφώνει ο ίδιος προσωπικά τη σχέση του με το Θεό. Τα άκαμπτα δογματικά πλαίσια της καθολικής εκκλησίας, μέσα στα οποία δεσμεύονταν ο άνθρωπος, παραμερίζονται. Τα αντικαθιστά ένας έντονος υποκειμενισμός, ή έλευθερία και ή ιδιοτυπία κάθε προσωπικότητας

Φυσική συνέπεια αὐτῆς τῆς τοποθέτησης εἶναι ἡ ἀνάπτυξη πρωτοβουλιῶν ἀπὸ πολλὰ άτομα, πὸ τὸ καθένα, εἴτε ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ Θεία Χάρη, εἴτε καθοδηγημένο καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴν ἔννοια τῶν Γραφῶν, καθορίζει κατὰ τὸ δικό του τρόπο τὴ σχέση τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὶς μορφές τῆς λατρείας. Ἔτσι ὁ κατακερματισμὸς τῶν καλβινιστῶν εἶναι τὸ τίμημα μιᾶς πολὺ μεγάλης ἐλευθερίας στὸ θρησκευτικὸ πεδίο. Ὅσο αὐτὴ ἡ ἐλευθερία στάθηκε μεγαλείτερη, στάθηκε μεγαλείτερος καὶ ὁ κατακερματισμὸς. Αὐτὸ συνέβηκε στὴν Ἄμερική.

Βέβαια δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ αἱρέσεις εἶναι ἰσοδύναμες. Οἱ περισσότερες εἶναι ἀριθμητικὰ ἀσήμαντες καὶ πολλές ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν ἕνα πολὺ φτωχὸ περιεχόμενο. Λιγότερες εἶναι οἱ σημαντικὲς αἱρέσεις, πὸ ἀξίζουν νὰ μελετηθοῦν· οἱ αἱρέσεις τῶν βαπτιστῶν, τῶν μεθοδιστῶν, τῶν πρεσβυτεριανῶν καὶ τῶν κογκρεγκασιοναλιστῶν. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρωμε καὶ τοὺς ἐπισκοπελιανούς, ἀν θέλαμε, εὐρύνοντας τὰ πλαίσια πὸ χαράξαμε, νὰ τοὺς περιλάβωμε στὴ σφαῖρα τῶν εὐαγγελικῶν ἐκκλησιῶν· γιὰτὶ οἱ ἐπισκοπελιανοὶ δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἄμερικανοὶ πὸ ἀκολουθοῦν τὸ δόγμα τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας. Οἱ βαπτιστὲς καὶ οἱ μεθοδιστὲς, πὸ ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὶς ὑποδιαίρεσεις τους, εἶναι οἱ πὸ πολυἀριθμοὶ μέσα στὸν ἄμερικανικὸ κόσμο.

II. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΧΩΡΙΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ

Στις ἀρχὲς τοῦ 1954 δημοσιεύτηκε στὶς ἀμερικανικὲς ἐφημερίδες ὁ ἀκόλουθος ραδιοφωνικὸς λόγος τοῦ Προέδρου Ἀϊζενχάουερ :

«Σὲ ὥρες κρίσεως καὶ δοκιμασίας ἐνστικτωδῶς στρεφόμαστε πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἀντλήσωμε ἀπὸ αὐτὸν νέο θάρρος καὶ ψυχικὴ ἡρεμία. Ὁλόκληρη ἡ ἀμερικανικὴ ἱστορία μαρτυρεῖ αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Ἀπὸ πίστη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ μὲ πίστη στὸν ἑαυτὸ τους, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ, οἱ προπάτορές μας σχεδίασαν καὶ οἰκοδόμησαν αὐτὴ τὴ δημοκρατία.

» Ἀπὸ τὰ μαθητικὰ μας χρόνια μάθαμε πὸς ἀπάνω στὸ μικρὸ καράβι τῆς μοίρας πὸ ὀνομάζονταν Μαίηφλαουερ οἱ Προσκυνητὲς Πατέρες πρῶτοι συνέλαβαν στὴν ἡπειρὸ μας τὴν ἔννοια τῆς αὐτοκυβερνήσεως. Τὸ ἀθάνατο σύμφωνό τους ἀρχίζει μὲ τὶς λέξεις : «Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν». Θυμούμαστε τὸν πατέρα τῆς πατρίδας μας ἔταν γονάτισε στὸ Βάλλεϋ Φόρτζ* καὶ ζήτησε τὴ θεία φώτιση μὲς* στὸ ψυχρὸ σκοτάδι ἐνὸς σκληροῦ χειμῶνα. Ἔτσι βρῆκε ὁ Οὐάσιγκτων τὴ δύναμη νὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἐλευθερία ἕνα ἔθνος πὸ διαπνέεται ἀπὸ τὴν πεποίθηση ὅτι καθένας ἀπὸ μᾶς εἶναι προικισμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ ἀκατάλυτα δικαιώματα.

» Θυμούμαστε ἀκόμα πὸς μετὰ τρία τέταρτα αἰῶνος, στὸ ματωμένο πεδίο τῆς μάχης τοῦ Γκέτυσμποργκ** μέσα στὴ σιωπὴ μακρῶν πολεμικῶν ὀλονυκτιῶν, ὁ Ἀβραὰμ Λίνκολν κατάλαβε πὸς μόνο ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ Θεοῦ μπορούσε αὐτὸ τὸ ἔθνος νὰ φθάσῃ στὴν ἀναγέννηση τῆς ἐλευθερίας του.

» Θυμούμαστε τέλος ὅτι πρὸ δέκα ἐτῶν, ἀπάνω στὸ μεταγωγικὸ «Ντόρτσεστερ» τέσσερις ἱερωμένοι τεσσάρων διαφορετικῶν ἐκκλησιῶν, μαζί, θεληματικά, θυσίασαν τὴ ζωὴ τους γιὰ νὰ σωθοῦν τέσσερις ἄλλοι ἄνθρωποι.

» Στοὺς τρεῖς αἰῶνες πὸ χωρίζουν τοὺς προσκυνητὲς τοῦ Μαίηφλαουερ ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους τοῦ Ντόρτσεστερ, ἡ ἐλευθερία τῆς Ἄμερικῆς, τὸ θάρρος της, ἡ δύναμή της καὶ ἡ πρόδοός της εἶχαν ὡς θεμέλιο τὴν πίστη της.

» Σήμερα, ὅπως καὶ τότε, χρειάζονται θετικὲς πράξεις μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἀνανεώσωμε τὴν ὁμολογία ὅτι ἡ πίστη αὐτὴ εἶναι γιὰ μᾶς ἡ μεγαλείτερη καὶ ἀσφαλέστερη πηγὴ δυνάμεως.

» Ὅποιαδήποτε καὶ ἀν εἶναι ἡ ἐκκλησία μας καὶ ἡ θρησκεία μας, ἡ κοινὴ μας πίστη στὸ Θεὸ ἀποτελεῖ τὸν κοινὸ δεσμὸ μετὰξὺ μας. Εἴμαστε ὅλοι ἕνα στὴν βασικὴ

* Τοποθεσία δυτικὰ τῆς Φιλαδέλφειας ὅπου ἠττημένος, σὲ μιὰ κρίσιμη φάση τοῦ ἀγῶνος, εἶχε ἀποσυρθεῖ ὁ Οὐάσιγκτων μὲ τὸ στρατό του τὸ 1777 - 1778.

** Μιὰ ἀπὸ τὶς ἀποφασιστικὲς μάχες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μετὰξὺ Βορείων καὶ Νοτίων Πολιτειῶν, πὸ ἔλαβε χώραν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1863.

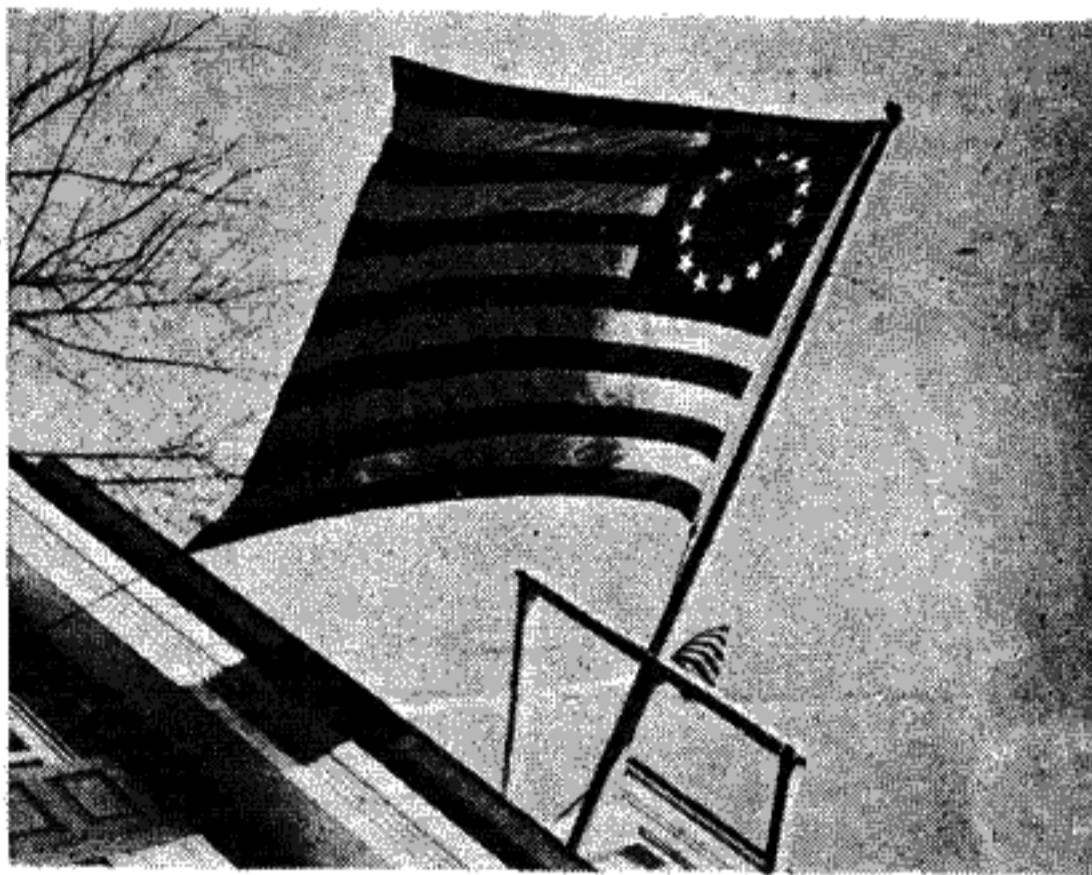
μας πίστη. Ὅλοι μαζί εὐχαριστοῦμε τὴ Δύναμη ποὺ δημιούργησε καὶ διέσωσε τὸ ἔθνος μας. Κατὰ ἑκατομμύρια προσευχόμαστε καὶ ὕμνοῦμε λέγοντας— καὶ εἶναι ἀδιάφορο ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις ποὺ χρησιμοποιοῦμε, τὸ πνεῦμα μένει τὸ ἴδιο—: Ἐμπιστευόμαστε στὸ Θεό*».

Παράθεσα τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Ἀϊζενχάουερ γιατί ἐκφράζουν ἓνα πνεῦμα ποὺ εἶναι διάχυτο στὸν ἀμερικανικὸ λαὸ καὶ ποὺ γίνεται πιὸ ἐκδηλο στὶς μεγάλες καμπὲς τῆς ἱστορίας του. Ἡ ἀναφορὰ στὸ Θεὸ σὲ ποικίλες ἐπίσημες ἐκδηλώσεις εἶναι πιὸ συχνὴ στὴν Ἀμερικὴ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Καὶ δὲν ἀποτελεῖ αὐτὸ οὔτε ὑποκρισία οὔτε κενὸ τύπο. Ἀνταποκρίνεται σὲ ἓνα εὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς ἀμερικανικῆς ψυχῆς ποὺ μοῦ εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο νὰ καθορίσω, γιατί μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ καθορίσω τὸ περιεχόμενον τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Ἀμερικανοῦ. Ὁμολογῶ πῶς ἡ θρησκεία γιὰ μένα εἶναι καθαρὰ μεταφυσικὸ θέμα καὶ μοῦ εἶναι δύσκολα προσιτὴ μιὰ θρησκευτικὴ χωρὶς μεταφυσικὴ. Γιὰ τὸν Ἀμερικανὸ τὸ βᾶρος τῆς θρησκείας μετατοπίζεται ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ στὴν ἠθικὴ. Δὲν εἶναι ποὺ ὁ καλβινισμὸς δὲν διαθέτει καὶ αὐτὸς ἓναν βαρὺν μεταφυσικὸν ὀπλισμό. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἀφήνει κατὰ τὸ πλεῖστον στὴ σκιά ὁ ἀμερικανὸς καὶ στρέφεται πρὸς τὸν ἠθικὸ τομέα. Ἡ ἀσκηση τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τοῦ θρησκευτικοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ὁ καλβινισμὸς μὲ τὰ βασικά του δόγματα, παρωθεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν πράξη. Σὲ αὐτὸ τὸ δρόμο βάδισε ὁ ἀμερικανός. Καὶ γι' αὐτό, ἀντὶ νὰ γεννήσῃ στυλίτες καὶ μεταφυσικοὺς καὶ καλογέρους ποὺ ἀρνήθησαν τὴν ἐγκόσμια ζωὴ, γέννησε ἱεραποστόλους καὶ ἱεροκήρυκες ποὺ μέσα στὴν κοινωνία ἀγωνίζονται νὰ ἐπιβάλλουν τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς τοῦ Εὐαγγελίου. Καμμιά ἄλλη χώρα δὲν παρήγαγε τόσους ἱεραποστόλους ὅσους ἡ Ἀμερικὴ καὶ μποροῦμε, μὲ ὅσα εἶπα, νὰ καταλάβωμε τὴν αἰτία.

Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ δόγμα στὴν Ἀμερικὴ εἶναι μικρὸ. Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον εἶναι ἀνύπαρκτο. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο περιστατικόν. Πολλοὶ ἀμερικανοὶ ποὺ ἀνῆκαν σὲ ἓνα ἀνώτερον μορφωτικὸ ἐπίπεδο, γιὰ νὰ ἀντιδράσουν ἐναντίον τοῦ μεγάλου κατακερματισμοῦ τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν δημιούργησαν τὴν Ἐνωτικὴ ἐκκλησίαν, μιὰ ἐκκλησίαν ποὺ, παραμερίζοντας τὶς δογματικὲς διαφορὰς, προσπαθεῖ νὰ περιλάβῃ στοὺς κόλπους τῆς ὄλων τῶν προτεσταντικῶν αἱρέσεων τοὺς πιστοὺς. Ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν πέτυχε ὡς τώρα. Ἀλλὰ ἡ ἀποτυχία τῆς δὲν ὀφείλεται σὲ δογματικὲς ἀντιρρήσεις, ἀλλὰ στὴ δραστηριότητα τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Τὴν ἐνότητα αὕτην ὑποδηλώνει καὶ ὁ Ἀϊζενχάουερ στὸ τέλος τοῦ λόγου τοῦ ποὺ μνημόνευσα.

Ὁ κατακερματισμὸς αὐτὸς τῶν αἱρέσεων ἔχει καὶ τὸ μειονέκτημα νὰ καθιστᾷ τὴν ὀργάνωση τῆς λατρείας τῶν διαμαρτυρομένων τὴν πιὸ δαπανηρὴν τοῦ κόσμου. Σὲ κάθε μικρὴ πόλιν ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξυπηρετηθῇ μὲ μιὰ ἐκκλησίαν, βλέπετε τρεῖς καὶ τέσσερις,

Ἡ σημαία τῶν πρώτων 13 Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

* Ρητὸ ποὺ βρῖσκεται χαραγμένο καὶ στὰ νομίσματα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

κάποτε και περισσότερες εκκλησίες, τή μεθοδιστική, τή βαπτιστική, τήν πρεσβυτεριανή και πολύ συχνά και εκκλησίες μικρότερων αίρέσεων. Κάθε αίρεση έχει τὸ δικό της κλήρο με τή δική του ἱεραρχία. Είναι φανερό πόσο αὐτὴ ἡ κατάσταση καθιστᾷ τή λατρεία σαπανηρή.

'Αλλὰ σὲ αὐτὲς τὶς μικρὲς πόλεις ὅταν τυχαίνει και λείπει μιᾶς αίρεσης ὁ ναός, γιατί είναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ ἀνήκουν σὲ αὐτήν, τότε ὁ χριστιανὸς κατὰ κανόνα δὲν παραλείπει νὰ πηγαίνει στήν ἐκκλησία μιᾶς ἄλλης αίρεσης, χωρὶς αὐτὸ νὰ τοῦ γεννᾷ πολλὰ προβλήματα συνειδήσεως. Πολὺ συχνὰ γίνονται τέτοιες μεταπηδήσεις ἀπὸ μιᾶν αίρεση σὲ ἄλλη, ἀνάλογα με τὶς ἐκκλησίες ποὺ είναι πιὸ προσιτές. Είναι και αὐτὸ μιὰ ἀπόδειξη πόσο τὸ μεταφυσικὸ και τὸ δογματικὸ μέρος είναι ἀσήμαντο γιὰ τὸν ἀμερικανό.

Μιὰ θρησκεία ὅμως ποὺ δὲν διαθέτει ἕναν δογματικὰ ἀποκρυσταλλωμένο μεταφυσικὸ σκελετό, ὅταν συνδυασθῆ με ἕναν ἔντονον ὑποκειμενισμό, με τήν ἐλευθερία τοῦ κάθε ἀτόμου νὰ προσδιορίζη τή μορφή και τὸ περιεχόμενο τῆς σχέσης του πρὸς τὸ Θεό, ὀδηγεῖ, ὄχι μόνο στὸν κατακερματισμὸ ἀλλὰ και στήν πτώση τοῦ πνευματικοῦ τῆς ἐπιπέδου. Ὑπάρχουν πολλές ἀπὸ τὶς μικρὲς αίρέσεις στήν 'Αμερικὴ ποὺ είναι δείγματα αὐτῆς τῆς πτώσης. Λόγος πολὺς ἔγινε πρὶν δυὸ χρόνια γιὰ τήν φανατικὴν αίρεση τῶν Μορμόνων, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἀναγκάσθηκε νὰ λάβη μέτρα ἡ Κυβέρνηση, διότι εἶχε καθιερώσει τήν πολυγαμία σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς διακλαδώσεις τῆς. Τὴν ἴδρυσε γύρω στὰ 1830 ἕνας Ἰωσήφ Σμίθ. Ὁδηγημένος ἀπὸ τὴν θεία φώτιση, ἀνακάλυψε τὸ 1827 τὸ βιβλίον τοῦ προφήτη Μόρμον, ποὺ διηγείται τὴν γένεση τοῦ ἀνθρώπου, σὲ τρόπον ὥστε, μέσα σὲ βιβλικὰ πάντα πλαίσια, νὰ ἐξηγηταὶ και ἡ καταγωγή τῶν πρώτων κατοίκων τῆς 'Αμερικῆς. Ὁ Σμίθ ἔγινε πρῶτος ἱερέας αὐτῆς τῆς νέας θρησκείας, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ διαβάσῃ τὸ προφητικὸ αὐτὸ βιβλίον, ἀν και σὲ ἀγνωστη γλῶσσα γραμμένο, ποὺ τὸ βρῆκε πεταμένο κάπου ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ὅπου κατοικοῦσε. Ἦταν χαραγμένο σὲ χρυσὲς δέλτους ποὺ, μόλις τὶς διάβασε και ὑπαγέρρευσε τὴν ἐρμηγεία τους σὲ δυὸ βοηθοὺς του, ἀνελήφθησαν στοὺς οὐρανούς και ἔτσι δὲν τὶς εἶδε κανεὶς ἄλλος ποτέ. Φαίνεται πὺς εἶχε και ὀργανωτικὸ πνεῦμα ὁ Σμίθ αὐτὸς και ἡ αίρεση τῶν Μορμόνων εὐδοκίμησε, τόσο μάλιστα ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐχθρα τῶν ἄλλων αίρέσεων. Ἀρχισε τότε μιὰ σειρά διωγμῶν ποὺ, κατὰ περιόδους, παρουσιάζονται σχεδὸν ὡς τὶς μέρες μας. Ἡ αίρεση τῶν Μορμόνων, παρὰ τοὺς διωγμούς αὐτούς, ἀριθμεῖ σχεδὸν ἕνα ἑκατομμύριο πιστούς. Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ κανεὶς ὅτι τὸ ἐπίπεδο τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ κινήματος, ὅταν μάλιστα συνδυασθῆ με τήν κατὰ θείαν ἔμπνευση πολυγαμία, είναι πολὺ χαμηλό.

Μιὰ ἄλλη αίρεση, ποὺ ἀποδείχνει αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ ὑποστηρίξω, είναι τῆς «Κρίστιαν Σάϊενς» (Χριστιανικῆς Ἐπιστήμης). Ἰδρύθηκε γύρω στὰ 1875 ἀπὸ τὴν Μαρία Ἐντυ στή Βοστώνη. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν πνευματικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καταλήγει νὰ πιστεύῃ πὺς και οἱ ἀσθένειες θεραπεύονται μόνο με τὴν πίστη και τὴν προσευχή. Ἡ ἄρνηση τῆς δύναμης τοῦ σωματικοῦ στοιχείου και ὁ βίος σύμφωνα με τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ λύνουν ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, Ἡ ἀνάμιξη ὑψηλῶν ἀληθειῶν με ἀφέλειες καταπληκτικὲς και ἐπικίνδυνες, με παραπλανητικὲς ἀπλουστεύσεις, χαρακτηρίζει και αὐτὴν τὴν αίρεση ποὺ διαθέτει ἕνα ἀριθμὸ πιστῶν κοντὰ στὸ μισὸ ἑκατομμύριο, πιστῶν ὅμως φανατικῶν ποὺ προίχισαν τὴν ἐκκλησία τους με ἀφθονα χρήματα. Ἡ «Κρίστιαν Σάϊενς», ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πολυτελέστατη ἔδρα τῆς στή Βοστώνη, διαθέτει και ἕνα μεγάλο τυπογραφικὸ συγκρότημα, ὅπου μαζί με τὰ θρησκευτικὰ ἔργα τῆς Μαρίας Ἐντυ και τῶν ὀπαδῶν τῆς, τυπώνεται και ἡ ἑφημερίδα τῆς Κρίστιαν Σάϊενς, μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς τέσσερις σοβαρότερες τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, τὸ «Κρίστιαν Σάϊενς Μόνιτορ». Ἀκριβῶς ἐδῶ φαίνεται πόσο μικτὴ είναι ἡ ποιότητα πολλῶν ἀπὸ αὐτὲς τὶς αίρέσεις και πόσο ἡ ἀφέλεια τοῦ δόγματος δὲν ἐμποδίζει ἕνα σοβαρὸ και κοινωνικὰ ὠφέλιμο κατόρθωμα, ὅπως είναι ἡ ἔκδοση μιᾶς τέτοιας ἀξιόλογης ἑφημερίδας.

Θὰ μπορούσα νὰ ἀναφέρω και ἄλλες αίρέσεις με τὶς πιὸ ἀπροσδόκητες ἰδιοτυπίες, αίρέσεις ποὺ ἔχουν ἐπισκόπους γυναῖκες, αίρέσεις ὅπου ἡ θρησκευτικὴ κατάνυξη καλὰ καλὰ δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν παθολογικὴ ὑστερία· ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ ἀνεκδοτολογήσω.

Ἄρκει νὰ καταλάβωμε πὺς ἡ ἐλευθερία νὰ θρησκευέσαι ἕως ἡμέλει ἐοῦ ἢ ἡ θεία σου φώτιση, ὁ ἔντονος αὐτὸς θρησκευτικὸς ὑποκειμενισμὸς καὶ ἀτομισμὸς, ἡ ἀπουσία ἐνὸς ἀποκρυσταλλωμένου μεταφυσικοῦ δόγματος, στὸ ὁποῖο ὅλοι νὰ ὑποτάσσωνται, ἐγκυμονεῖ κινδύνους ὄχι ἀσημάντους.

III. ΤΟ ΠΟΥΡΙΤΑΝΙΚΟ ΗΘΟΣ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σὰν ἀντιστάθμισμα στοὺς κινδύνους αὐτοὺς παρουσιάζεται ἡ στροφή τῶν ἀμερικανῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν κοινωνικὴν δράση. Ὅσο λιγότερο τὸ περιεχόμενο τῆς ἀμερικανικῆς θρησκευτικότητος εἶναι μεταφυσικὸ καὶ θεωρητικὸ, τόσο περισσότερο εἶναι ἠθικὸ καὶ πρακτικὸ. Μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς καλβινιστικῆς πίστεως τοῦ ἀμερικανοῦ ξεπήδησαν οἱ βασικὲς ἠθικὲς καὶ πολιτικὲς ἀρετέες του.

Οἱ ἄνθρωποι πρὸ τὸν 17ον αἰῶνα οἰκίσανε τὶς ἀνατολικὲς παραλίες τῆς Ἀμερικῆς εἶχαν ὑποστῆ στὴν πατρίδα τους θρησκευτικοὺς διωγμοὺς καὶ εἶχαν ἐκτιμήσει πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι νὰ θρησκευέσαι ἐλεύθερα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε τὸ ἀγαθὸ τολμήσανε τὸ τρομερὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὑπερωκεάνιο ταξίδι καί, στὴν ἔρημην χώρα ὅπου ἀράξανε, τοῦτο τουλάχιστον τὸ ἀγαθὸ θελήσανε νὰ διαφυλάξουνε. Τὸ νόημα ὅμως τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀλληλένδετο μὲ τὸ γενικότερο νόημα τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης, τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης. Ἔτσι καταλήγανε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ ἐλεύθερη προσωπικότητα, πρὸς τὸν ὅσον μόνον ἔναντι ἀναγνωρίζει ὑπέρτερό της, τὸ Θεό. Ἀπὸ τὸν στενὸ κύκλο τῆς θρησκείας ἡ ἐλευθερία αὐτῆς τῆς προσωπικότητος ἀπλώνεται σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Μέσα ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν κόσμον τῶν πρώτων ἀποίκων πρωτοβλάστησε ὁ ἔντονος σὲ κάθε περίσταση ἀτομισμὸς, πρὸς τὸν βάζει τὴ σφραγίδα του καὶ στὴν οἰκονομικὴ καὶ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἀμερικῆς.

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὸ πάθος τὸ θρησκευτικὸ τῶν πρώτων ἀποίκων προῆλθαν μόνον ἀγαθὰ. Αὐτοὶ μὲν ἤθελαν ἐλεύθερα νὰ θρησκευῶνται, ἀλλὰ ἤθελαν νὰ θρησκευῶνται οἱ ἄλλοι σὰν καὶ αὐτοὺς. Παράλληλα μὲ τὴν ἐλευθερία, στὸν Νέον Κόσμον φύτρωνε καὶ τὸ ἀντίθετό της, ἡ μισαλλοδοξία. Ὁ ἀγὼνας μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ μισαλλοδοξίας ἄρχισε ἀπὸ τὰ πρώτα χρόνια τῆς ἱστορίας τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ τότε πρὸς ἀναγκάσθηκαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Μασσαχουσέτης νὰ φύγουν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν ἔρημη τότε περιοχὴ τῆς Ρόντ Ἀϊλαντ καὶ συνεχίσθηκε ὡς τὰ δικά μας χρόνια. Πέρασε ὁ ἀγὼνας αὐτὸς ἀπὸ πολλὰς φάσεις. Ἡ ἐλευθερία εἶχε πολλοὺς συμμάχους καὶ πρῶτον τὴν ἀνάγκη νὰ αὐξηθοῦν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο οἱ ἀποικοὶ. Εἶχε καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν πρώτων ἀποίκων· πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς καθὼς εἰσδύανε μέσα στὴν ἄγνωστη χώρα, σκορπίζανε σὲ ἀραιοὺς οἰκισμοὺς, ὅπου ἡ συζήτηση γιὰ θρησκευτικὰ θέματα ἦταν ἀδύνατη. Οἱ λίγοι σκόρπιοι κάτοικοι εἶχαν νὰ ἀγωνισθοῦν, κάθε στιγμὴ ἑνωμένοι, ἐναντίον τῶν Ἰνδιάνων καὶ ἐναντίον τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Σὲ αὐτοὺς τοὺς πρωτόπορους ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς σιγὰ-σιγὰ ἐπιβληθήκανε αἱρέσεις πολὺ ἀπλὲς στὸ δόγμα τους, πρὸς τὸν ὅσον δὲν ἔδιναν λαβὴν σὲ μισαλλόδοξες ἐκδηλώσεις. Τὰ ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα ἔμεναν συγκεντρωμένα στὶς μεγάλες πόλεις τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς. Ἀλλὰ καὶ σὲ αὐτὰς σιγὰ-σιγὰ, καθὼς τελείωνε ὁ 18ος αἰῶνας, παγιώνονταν ἡ νέα συνταγματικὴ τάξις καὶ ρίζωναν οἱ νέες ἰδέες, ἡ μισαλλοδοξία ἄρχισε νὰ ὑποχωρῆ καὶ νὰ ἐξαφανίζεται. Πρέπει νὰ πῶ ὅμως ὅτι αὐτὸ δὲν ἐγένετο ὅσο γρήγορα στὴν Εὐρώπῃ. Μόνον τὸ 1930 μαζί μὲ τὸ Νιού Ντῆλ* ἐπεκράτησε ὀριστικὰ ἕνα πνεῦμα ἀπόλυτης ἀνεξίθρησκείας. Ἀκόμη στὶς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνα μας βλέπομε στὴν Ἀμερικὴ σποραδικὰς ἐκδηλώσεις μισαλλοδοξίας πρὸς τὴν Εὐρώπῃ θὰ ἦταν ἀσύλληπτες. Θυμίζω τὴν περίφημη ὀργάνωσις «Κου-Κλουξ-Κλάν» πρὸς τὴν ἔδρασε στὶς Νότιες πολιτεῖες γιὰ νὰ χτυπήσῃ πρὸ παντὸς τοὺς νέγρους ἀλλὰ καὶ τοὺς καθολικοὺς καὶ τοὺς ἑβραίους. Θυμίζω ἀκόμη τὴ δίκη τοῦ καθηγητοῦ Σκόουπς στὴν πολιτεία τοῦ Τέννεσσου. Τὸ 1925 ἡ πολιτεία αὐτὴ ψήφισε ἕνα νόμον πρὸς τὸν ἀπαγόρευε τὴ διδασκαλία κάθε θεωρίας ἀντίθετης μὲ τὰ ὅσα γιὰ τὴ γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου διδάσκει ἡ Παλαιὰ

* Σύνολο κοινωνικοοικονομικῶν μεταρρυθμίσεων πρὸς τὸν Φραγκλίνον Ροβζσέλτ.

Διαθήκη. Ὁ καθηγητὴς τῆς βιολογίας Σκόοπς κατηγορήθηκε ὅτι δίδασκε τὴ θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου, κατὰ παράβασιν τοῦ νόμου. Ἄρχισε τότε μιὰ δίκη, ποὺ συγκλόνισε ὀλόκληρη τὴν Ἀμερικὴ γιὰ ἑβδομάδες. Οἱ μεγαλείτεροι δικηγόροι τῆς Ἀμερικῆς ἀναλάβανε τὴν υπεράσπιση τοῦ Σκόοπς. Κατήγορός του ὅμως ἦταν — καὶ αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ — ὁ Μπράυαν, ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Προέδρου Οὐίλσον. Ὁ Σκόοπς καταδικάσθηκε. Προκάλεσε ὅμως ἡ καταδίκη του τέτοια ἀντίδραση σὲ ὅλη τὴ χώρα, ὥστε ἀπὸ τότε τέτοιο ζήτημα δὲν τέθηκε πιά οὔτε στὸ Τέννεσσυ οὔτε σὲ ἄλλη πολιτεία.

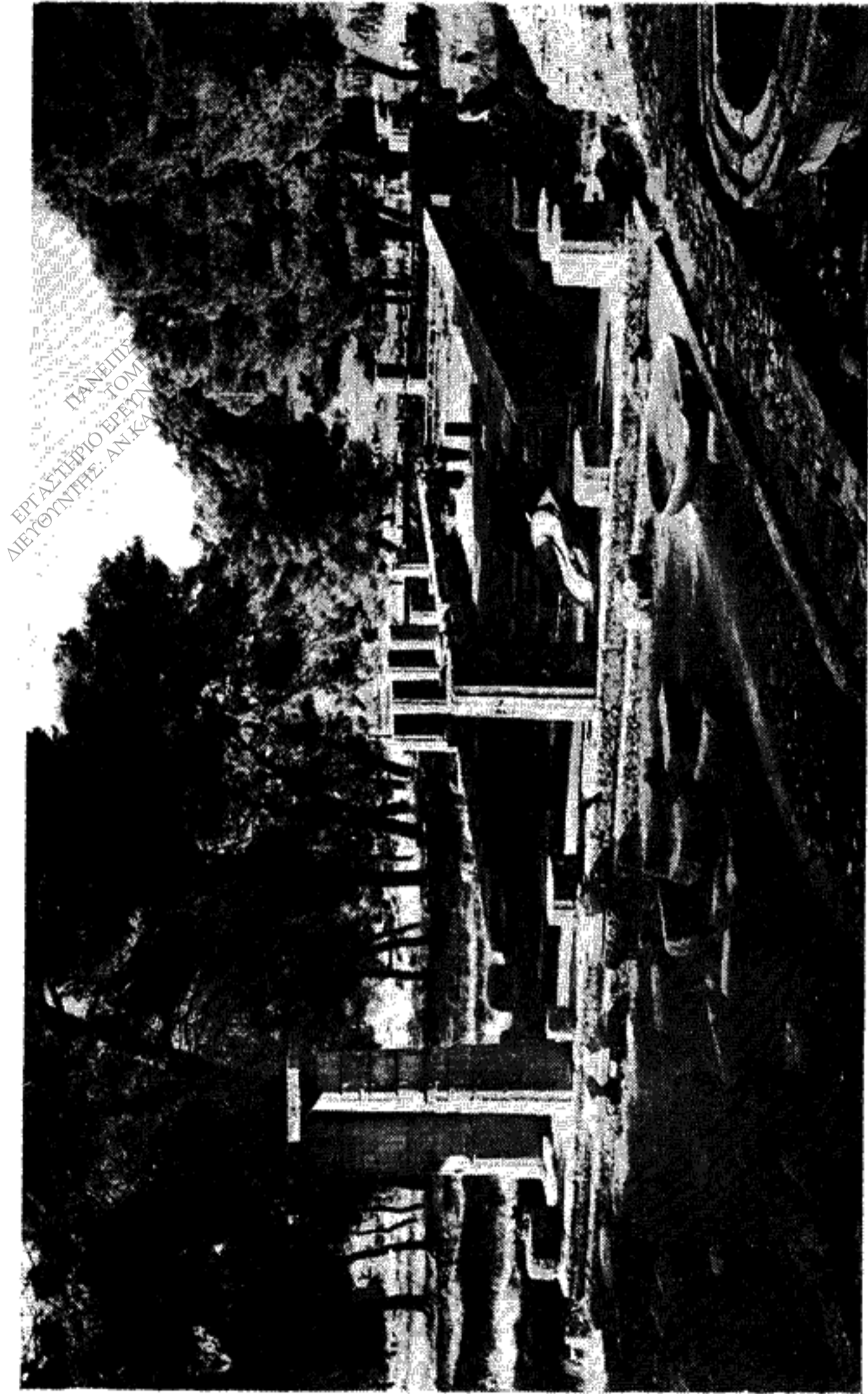
Αὐτὰ ὅλα τὰ περιστατικά, γιὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, πρέπει νὰ θεωροῦνται ἐξαιρέσεις ποὺ ἐπικυρώνουν τὸν κανόνα. Καὶ ὁ κανόνας εἶναι ἡ ἔντονη προβολὴ τῆς ἀτομικότητος καὶ ἡ ἔξαρση τῆς ἐλευθερίας της. Μὲ τὸν καθολικισμό, ποὺ ὡς μειοψηφία διεκδικεῖ ἐκεῖ τὴν ἀνεξιθρησκεία γιὰ ὅλους, μὲ τίς ἰδέες ποὺ ἐπέβαλε στὴν Ἀμερικὴ τὸ Νιού Ντῆλ τοῦ Φράνκλιν Ρούζβελτ καὶ ποὺ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἓνα μόνιμο ἀπόκτημα τοῦ ἔθνους, μὲ τὴ ραγδαίαν ἀνοδο τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ μάχη μεταξὺ τῆς παλαιᾶς μισαλλοδοξίας τῶν πουριτανῶν καὶ τῶν ἐπιγόνων τους καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἔχει κριθῆ. Καὶ εἶναι φυσικὸ ὅτι ἔχει κριθῆ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ Ἑρρίκος ὁ 8ος, διαφωνώντας μὲ τὸν Πάπα, δημιούργησε τὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Μέσα στοὺς κόλπους της ὅμως δημιουργήθηκε μιὰ νέα τάξη διαφωνούντων, οἱ πουριτανοί. Αὐτοὶ οἱ διαφωνοῦντες μὲ τοὺς διαφωνοῦντας, ὅπως τοὺς ὀνόμασε ὁ μεγάλος ἀγγλὸς πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος Burke, ἀναγνώρισαν στὸν ἑαυτὸ τους ἀναγκαστικὰ τὸ δικαίωμα τῆς διαφωνίας· ἦταν ἡ λογικὴ συνέπεια τῆς στάσεώς των. Τέτοιοι ἦταν οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ τῆς Ἀμερικῆς, διαφωνοῦντες μὲ τοὺς διαφωνοῦντας. Ἀλλὰ καὶ στῶν τελευταίων αὐτῶν τοὺς κόλπους ἦταν φυσικὸ νὰ γεννηθοῦν νέες διαφωνίες. Μιὰ ποὺ ἓνας ἔντονος ὑποκειμενισμὸς εἶχε εἰσχωρήσει στὴ σφαῖρα τῆς θρησκείας, ἦταν περισσότερο ἀπὸ πιθανὸς οἱ ἀδιάκοπες διαφωνίες, ἡ δημιουργία νέων πάντα αἱρέσεων. Εἰς πείσμα τῆς αὐστηρῆς μισαλλοδοξίας τῶν πουριτανῶν οἱ αἱρέσεις στὴν Ἀμερικὴ ἐπλήθυναν ὅσο σὲ καμμιά ἄλλη χώρα τοῦ κόσμου. Αὐτὸ τὸ κακὸ τοῦ θρησκευτικοῦ κερματισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν τρανότερη ἀπόδειξη ὅτι μέσα στὸ ἀμερικανικὸ κλίμα ἡ θέληση κάθε ἀτόμου νὰ θρησκευεῖται ὅπως τὸ νομίζει καλλίτερα ἦταν δυνατότερη ἀπὸ κάθε ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ πιστεύομε πῶς ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, παρ' ὅλες τίς ἀντίθετες τάσεις, ξεφύτρωσε μέσα ἀπὸ τὸν καλβινισμό καί, ἐκεῖ θεμελιωμένη, ἀπλώθηκε ἀργότερα σὲ ὅλες τίς ἄλλες ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Ἡ θρησκεία στάθηκε τὸ μεγάλο σχολεῖο τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὸν ἀμερικανό.

Ἀλλὰ καὶ μιὰ ἄλλη ἀρετὴ τῆς πράξης διδάχθηκε ἀπὸ τὴ θρησκεία ὁ ἀμερικανός.

Οἱ 102 πρῶτοι μετανάστες τοῦ Μαηίφλαουερ καὶ ὅσοι ἄλλοι πρὶν καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτοὺς ἄραζαν στὰ ἔρημα τότε παράλια τῆς Ἀμερικῆς, ἦταν ὅλοι φτωχοί, στὸ ἔλεος τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγνώστου ποὺ τοὺς περιβάλανε. Τίς φεουδαρχικὲς εὐρωπαϊκὲς ἱεραρχίες τίς εἶχαν ἀφήσει πίσω τους. Ἀποτελοῦσαν μιὰ κοινότητα ἰσῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἀδελφῶν, ποὺ ἔπρεπε νὰ συσπειρωθοῦν καὶ συνεργασθοῦν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους ποὺ κάθε στιγμή τοὺς ἀπειλοῦσαν. Ἡ δημοκρατικὴ ἰσότητά των μελῶν μιᾶς τέτοιας θρησκευτικῆς κοινότητος ἦταν στοιχεῖο τῆς θρησκείας των. Ἀπὸ αὐτὴν διδάχθηκε καὶ παραδειγματίσθηκε ὁ ἀμερικανὸς γιὰ πρώτη φορά τὴν δημοκρατικὴν πολιτικὴν ἰσότητά. Ἀπὸ τὴν κοινοτικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας του διδάχθηκε πρώτη φορά νὰ συζητῆ, νὰ σέβεται τὴ γνώμη τοῦ ἄλλου, τὴ διαφωνία τῆς μειοψηφίας καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας καὶ μετὰ τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, νὰ προχωρῆ στὴν κοινὴ, τὴν ὁμαδικὴν δράσιν. Ὅ,τι ἔκανε στὴν ἀρχὴ μέσα στὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα, τὸ ἐφάρμοσε ἀργότερα στὴν πολιτεία του.

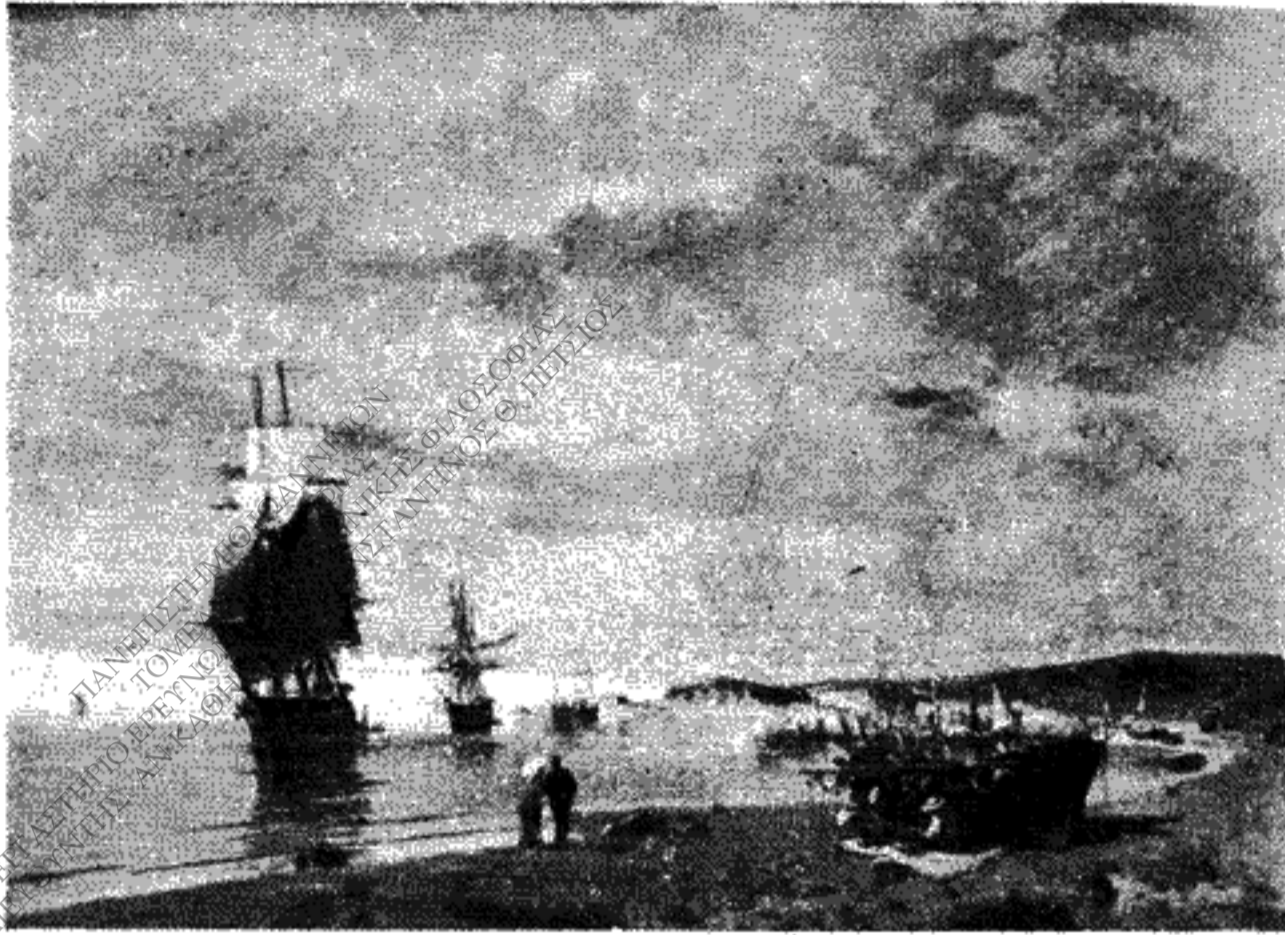
Στὴν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια μᾶς ξένιζε ἡ τάσιν τῶν ἀμερικανῶν νὰ προκαλοῦν διαρκῶς «μήτιγκς», συσκέψεις γιὰ κάθε φύλλου πῆδημα. Ἐκεῖ στὴν Ἀμερικὴ κατὰ τὴν πηγὴ αὐτῆς τῆς ροπῆς, ποὺ ἄλλωστε ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

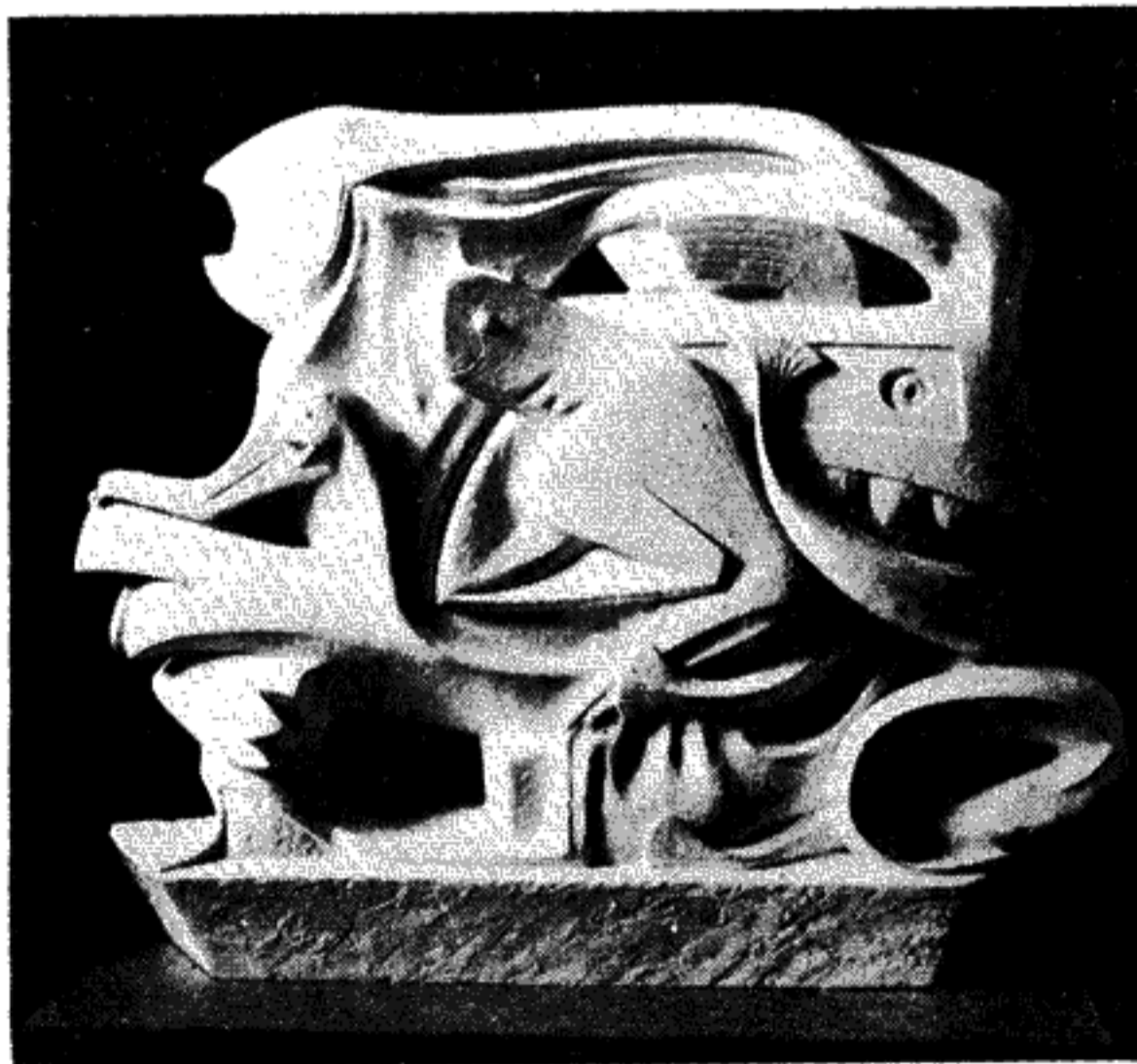
ΟΛΥΜΠΙΑ, Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ.

(Φωτ. Χαρισσιόδην)

Κ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

ΑΚΤΗ ΦΑΛΗΡΟΥ

ΜΙΧ. ΤΟΜΠΡΟΥ

ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ

κρατικού μηχανισμού στην 'Αμερική. Και ίσως να μην έχουν άδικο όσοι εκεί υποστηρίζουν πως κατά κάποιον τρόπο αυτή η ομολογία της δράσης, που τόσο πολέμησε ο εθνικοσοσιαλισμός, είναι φυσική έκφραση κάθε ολοκληρωμένου δημοκρατικού καθεστώτος.

Η λειτουργία στις σοβαρότερες και τις περισσότερες αίρέσεις είναι απαλλαγμένη από κάθε πομπικό στοιχείο και σχεδόν από κάθε τυπικότητα. Από το ένδυμα του ιερωμένου ως την διακόσμηση της εκκλησίας, και από τους λόγους του κηρύγματος ως τη δράση του κάθε ένοριτη γύρω από την εκκλησία του, όλα είναι απλά και απέριττα. Βέβαια, η απλότητα απαντά και στις περισσότερες διαμαρτυρούμενες εκκλησίες της Ευρώπης· αλλά εκεί υπάρχουν άλλες πηγές από όπου τρέφεται το έρταστικό και το πομπικό στοιχείο. Στην 'Αμερική επί αιώνες δεν υπήρχε παρά η εκκλησία· και αυτή καθιέρωσε μαζί με την δημοκρατικότητα του περιεχομένου τη δημοκρατικότητα στους τύπους.

Τούτο ταίριαζε ιδιαίτερα σ' εκείνους που προχωρώντας στα ενδότερα της αμερικανικής ήπειρου έχκαθίσταντο πολύ μακριά και σε μεγάλη απόσταση ο ένας από τον άλλον. Των πρωτοπόρων, — «παϊονήρες», όπως τους λένε— η ζωή δε σήκωνε ούτε ιεραρχίες, ούτε τύπους. Γι' αυτό άλλωστε μεταξύ τους επικρατούσαν και οι αίρέσεις εκείνες που είχαν και το απλούστερο δόγμα, και τη λιτότερη οργάνωση, οι αίρέσεις των μεθοδιστών και των βαπτιστών. Τόσο τούτο το λιτό και άτυπο επεκράτησε στις περισσότερες αμερικανικές εκκλησίες και από εκεί σε όλη την κοινωνική ζωή, που στο τέλος ο ίδιος ο αμερικανός άρχισε να αναζητήσει κάποια πομπή και θεαματικότητα. Ο Σίνκλαιρ Λιούις, στο περίφημο του μυθιστόρημα «Ο Κεντρικός Δρόμος», περιγράφοντας τη ζωή των κατοίκων μιας μικρής πόλης των κεντρικών πολιτειών, όπου άργησαν να εισελάσσουν οι διάφορες διασκέδασεις της μοντέρνας ζωής, γράφει: Το τραίνο ήταν το ρωμάντσο τους, το μόνο μυστηριώδες, εκτός από τη λειτουργία της Καθολικής 'Εκκλησίας», που ίσως στο πομπικό της στοιχείο όφείλει την κάποια αυξησή της.

Η σποραδική όμως αυτή νοσταλγία του πομπικού επικυρώνει τον κανόνα. Από τον γυμνό και απέριττον ευκτήριον οίκον του προτεστάντου εξεπορεύθηκε κατά κύριο λόγο η έλλειψη κάθε τυπικότητας στους τρόπους του αμερικανού, και για να μιλήσωμε ωμότερα, ο κάποιος σανφασονισμός του, που τώρα τελευταία κάπως άδέξια προσπαθεί να τον αποβάλλη, όπως και οι ρώσοι, ενώ οι ευρωπαίοι, ακόμη άδεξιότερα προσπαθούν να τον μιμηθούν.

Για να δείξω τη βαθύτερη σημασία αυτής της έλλειψης κάθε πομπικού στοιχείου θα ήθελα να περιγράψω, όπως τον έζησα, τον τυπικό εκκλησιασμό του μέσου αμερικανού,

Ένας φίλος μου αμερικανός, άνθρωπος με κλασική παιδεία, με κάλεσε μια από τις πρώτες μέρες που έφτασα στην Ουάσιγκτων να περάσω το week-end με την οικογένειά του και, καθώς μου είπε, να μοιρασθώ μαζί του τη χάρη του κυριακάτικου εκκλησιασμού.

Ήταν ένα άραια και σκόρπια κατοικημένο δάσος ή περιοχή όπου κατοικούσε. Λίγο πριν από τις δέκα, από κάθε σπίτι ξεκινούσε ένα αυτοκίνητο, φορτωμένο με όλη την οικογένεια που κατευθύνονταν προς την εκκλησία της περιοχής, χτισμένη σ' ένα ψήλωμα, γυμνό από δέντρα, στη μέση περίπου, καθώς μου φάνηκε, του δάσους. Οι περισσότεροι ένοριτες θα βλέπανε το καμπαναριό.

Η λειτουργία θα άρχιζε στις 11, αλλά στις δέκα άρχιζαν τα κατηχητικά μαθήματα. Σε μια σειρά από ήμιυπόγεια δωμάτια, πεντακάθαρα και τέλεια θερμασμένα ήταν οι τάξεις για τα μικρά. Υπήρχε όμως και μια ομάδα νέων που για διάφορους λόγους δεν είχαν ακολουθήσει ανώτερες γυμνασιακές σπουδές και που συγκεντρώνονταν χωριστά στο σπίτι του πάστορα. Σε αυτούς θα γίνονταν μια διδασκαλία σχετική με την περικοπή του Ευαγγελίου που θα διάβαζε ο πάστορας στη λειτουργία. Εκεί με πήγε ο φίλος μου, γιατί αυτός δίδασκε σε αυτή την τάξη.

Η εκκλησία και το κατηχητικό σχολείο όπου δίδασκε ο φίλος μου άνηκαν στη μεθοδιστική αίρεση. Δεν έχει όμως καμιά σημασία να ασχοληθούμε με τις δογματικές τυχόν